

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال پنجم، شماره سیزدهم، تابستان ۱۳۹۰

تاریخ پذیرش: ۹۰/۵/۳

تاریخ دریافت: ۹۰/۴/۳

صص ۱۹۴ - ۱۵۹

## بررسی نقش محرومیت اجتماعی در ایجاد رفتارهای پر خاشگرانه میان جوانان: مورد مطالعه شهر شیراز

کلمراد مرادی<sup>۱</sup>، مجتبی بخشنده<sup>۲</sup>

### چکیده

یکی از مسائل اساسی در حوزه علوم اجتماعی و به طور خاص در جامعه شناسی بحث محرومیت نسبی جوانان است. عواملی از جمله روانشناختی، اجتماعی - بیولوژیکی و محیطی در ایجاد پر خاشگری نقش دارند. هدف اصلی این مطالعه، بررسی رابطه بین محرومیت اجتماعی و رفتار پر خاشگرانه در میان جوانان است. چارچوب نظری تحقیق برگرفته از رهیافت تفسیری اجتماعی با تاکید خاص بر نظریه گار است. این پژوهش با استفاده از روش پیمایش و از طریق ابزار پرسشنامه انجام شد. جامعه آماری مورد مطالعه جوانان بین سنین ۱۹ تا ۲۹ سال شهر شیراز است. به منظور تسهیل و تسریع پژوهش و صرفه جویی در وقت و هزینه، ناگزیر تعداد ۴۰۰ نفر جوان از جامعه آماری به عنوان نمونه معروف به شیوه تصادفی سیستماتیک برای

۱- moradi.pop@gmail.com

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلام آبادغرب

۲- کارشناس ارشد جامعه شناسی و مدرس دانشگاه

مطالعه انتخاب شدند. از اعتبار صوری، ملاک و سازه برای روایی و آلفا کرونباخ برای پایایی ابزار تحقیق استفاده به عمل آمد و از روشهای آماری ضریب همبستگی پیرسون و مقایسه میانگین ها برای آزمون فرضیات و تکنیک رگرسیون و تحلیل مسیر برای سنجش مدل تحقیق استفاده شد. براساس یافته‌های تحقیق بین پرخاشگری اجتماعی و متغیرهای محرومیت اجتماعی ( $r=0/67$ )، تحصیلات ( $r=-0/37$ ) و درآمد ( $r=-0/42$ )، رابطه معنی دار وجود دارد. نتایج ضریب رگرسیونی نشان می‌دهد که شش متغیر محرومیت اجتماعی ( $Beta=0/34$ )، وضعیت شغلی ( $Beta=0/32$ )، تحصیلات ( $Beta=0/27$ )، وضعیت تاهل ( $Beta=0/24$ )، وضعیت تاهل ( $Beta=0/17$ ) و درآمد ( $Beta=0/12$ ) به ترتیب میزان اهمیتی در تبیین متغیر وابسته داشته‌اند، وارد معادله رگرسیونی شده‌اند و در مجموع توانسته‌اند  $0/67$  درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین و توضیح کنند ( $R^2=0/67$ ).

**واژه‌های کلیدی:** محرومیت نسبی، رفتار پرخاشگری، جوانان.

## مقدمه

یکی از مسائلی که امروزه تفکر و تعمق درباره آن مهم بنظر می‌رسد، رفتار پرخاشگری جوانان است. برخی جامعه‌شناسان ایرانی معتقدند که امروزه بسیاری مسائل اجتماعی از جمله پیدایش گروه‌های بزهکار جوان، افزایش بی‌بندوباری اخلاقی در میان جوانان شهری (خصوصاً اقشار بالای جامعه)، ایجاد انحرافات و جرائم جنسی خشونت‌آمیز در میان جوانان طبقات پایین و همچنین اعتصاب‌ها، شورش‌ها و... از رفتارهای نابهنجار و سازماندهی نشده در بین جوانان است (شهابی، ۱۳۸۰، ۸۸). پرخاشگری و رفتارهای خشونت‌آمیز نوعی از اعمال خشونت علیه دیگران است که می‌تواند باعث آسیب یا صدمه به دیگران شود: عواملی از جمله روانشناختی، اجتماعی - بیولوژیکی و محیطی در ایجاد پرخاشگری نقش دارند. از میان فاکتورهای اجتماعی و روانشناختی محرومیت نسبی از جمله متغیرهایی است که اهمیت فراوانی دارد. پرخاشگری بسته به نوع الگوی رفتاری می‌تواند تقسیم‌بندی‌هایی داشته باشد، مثلاً حمله فیزیکی علیه خود علیه اشیا و دیگران و... بسیاری رفتارها تهاجمی‌اند، گرچه ممکن

است آسیبی ایجاد نکنند؛ از جمله خشونت کلامی از آن است (Sadock, 2003, 150 – 158). روانشناسان معتقدند که اختلال پرخاشگری ریشه بسیاری از مشکلات روانی و رفتاری نوجوانان است. این رفتارها در صورت بروز می‌توانند سبب مشکلات بین فردی، جرم و بزه و تجاوز به حقوق دیگران شده و در صورت درون ریزی شدن قادر به ایجاد انواع مشکلات جسمی و روانی هستند (عبدالخالقی و دیگران، ۱۳۸۴: ۱۴۳). تحقیقات انجام شده در رابطه با رفتارهای پرخاشگری بین نوجوانان و جوانان نشان می‌دهد که عواملی چون عدم سازگاری والدین که منجر به عدم امنیت فرزندان می‌شود و محرومیت کودکان از خانواده (Thomas and et all, 1992: 203)، غیبت طولانی مدت پدر و مادر و منازعات بین آنها در نزد فرزندان (Japel and et al, 1992: 50)، طلاق و مشاجرات خانوادگی (Lengua, 1999: 16) می‌توانند زمینه بروز رفتارهای بزهکارانه و پرخاشگرانه را بین جوانان دامن بزنند.

لوبون<sup>۱</sup> (۱۸۹۷) معتقد است که رفتارهای خشونت آمیز بر اثر غلبه روح جمعی بر روح فردی فراهم می‌آید. مارتین<sup>۲</sup> (۱۹۲۰) براین باور است که انسان گاهی بر اثر شدت و کثرت وازدگی‌های عاطفی، زمام خود را رها می‌کند و به کارهای ناسنجیده و از جمله رفتار خشونت آمیز می‌پردازد. از نظر دور کهایم (۱۳۴۳) پرخاشگری در زمره آن دسته از انحرافات و بزهکاریهای است که در جامعه جدید نمود و ظهور یافته است. از نظر دور کیم در شرایطی که همبستگی متقابل فرد و جامعه از میان برود و فرد نتواند به کمک مکانیزم‌ها و ابزارهایی که جامعه در اختیارش قرار می‌دهد به اهدافش دست یابد در نتیجه از راهای دیگری که خلاف است سعی می‌کند به آن اهداف برسد در نتیجه می‌گوییم که فرد نابهنجار شد و وقتی این حالت به صورت عام در جامعه شیوع پیدا می‌کند می‌گوییم جامعه دچار آنومی یا نابسامانی شد و به عبارتی با از بین رفتن ارزش‌ها و هنجارها یا ضعیف شدن هنجارها و ارزش‌ها اعضای جامعه دیگر ارزش‌ها و اهداف مشترکی را قبول ندارند (دوناتلا و دیانی ماریو، ۱۳۸۳: ۱۷).

1. Lebon

2. Martin

به نظر مرتون بی هنجاری هنگامی به وقوع می پیوندد که فرد قادر نباشد با وسائلی که جامعه مشخص کرده به اهداف خود دست یابد و عکس العمل طبیعی این وضعیت روی آوردن به انحراف است (فرجاد، ۱۳۸۲: ۱۲).

ناهنجاری‌ها در قالب‌های مختلفی در جامعه ظهور پیدا می کنند مانند سرقت، اعتیاد، فرار از خانه، فحشا ... که ناشی از طلاق، اختلافات والدین، ستیز خانوادگی و... است. یکی از این ناهنجاری‌ها گرایش جوانان به تخریب و پرخاشگری است. که تخریب در نوع خود می تواند شامل تخریب اموال عمومی، فضای سبز، جاده‌ها، دیوارها و ... باشد که چنین فردی را در اصطلاح جامعه‌شناسان وندال می گویند و کسی که گرایش به این گونه تخریب‌ها دارد را وندالیست نامیده می شود. تخریب اموال عمومی از سوی جوانان و نوجوانان دارای عواض و پیامدهای مادی و معنوی است. اگر چه به زعم آسیب شناسان اجتماعی همه صور و انواع ناهنجاری‌ها و نژندهای اجتماعی چون سرقت، قتل، قمار، قاچاق، خودکشی، فحشا، اعتیاد، الکلیسم، وندالیسم و نظیر آن، معلول سازگاری‌هایی است که بر روابط فرد و جامعه حاکم است. با این وجود، باید توجه داشت که در همه دوره‌های تاریخی بنا به ماهیت و طبیعت ساختارها، سازمان‌ها، نهادها و روابط اجتماعی تولید، صور، اشکال و انواع خاصی از کجروی‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی در جوامع بروز و نمود یافته است. از این رو، در برخی از دوره‌های تاریخی بعضی از رفتارها، رفتارهای نژند یا کجرو تعریف کرده‌اند. رفتارهای نژند جدیدی، نیز که خاص جامعه جدید است، مطرح شده‌اند، به عبارت دیگر، با تغییر ساختارها و مناسبات اجتماعی، نه تنها اشکال و انواع جدیدی از ناهنجاری‌ها پدید آمده‌اند؛ بلکه میزان شیوع و رواج و نیز معنی و مفهوم آنها تغییر یافته‌اند.

به زغم این صاحب نظران عصیان روز افزون انسان، علی‌الخصوص نسل جوان، در برابر تحمیلات اجتماعی و نیروهای قاهر و سرکوبگر بیرونی نه تنها مبین احساس اجحاف و درماندگی آنها؛ بلکه گویای خشم و پرخاشگری آنان در اثر احساس اجحاف و درماندگی است. از این رو، پرخاشگری برخی نوظهور و مدرن در جامعه جدید است که عکس العملی

است خصمانه و واکنشی است کینه توازنه به برخی از صور فشارها، تحمیلات، نامالیقات، اجحاف‌ها و شکست‌ها.

اهمیت مطالعه جوانان و رفتارهای پرخاشگرانه آنان را در چند زمینه می‌توان بررسی کرد. بخشی از اهمیت این موضوع مربوط به خصوصیات دوران جوانی است. نسل جوان هر کشور موتور محرکه آن برای دفاع و پیشرفت در زمینه‌های مختلف است (Stones et al, 1989: 573). جوانی دورانی است که رشد عقلی، تغییرات شناختی و شکل‌گیری ساختار افکار افراد در این دوره صورت می‌گیرد و آنان را قادر می‌سازد با تفکر درباره پدیده‌های مختلف به مراحل بالاتری از اخلاقیات برسند. این امر روابط آنها با دیگران، بروز خصوصیات شخصیتی، برنامه ریزی برای آینده و تعیین اهداف زندگی، توجه به مسائل اجتماعی و سیاسی، ارزش‌های شخصی و حس هویت آنان را به شدت تحت تأثیر خود قرار می‌دهد (Ozorak, 1986: 1). این تأثیر پذیری بیش از حد جوانان، یکی از مهمترین علل برای شناخت ویژگی‌های آنان در هر جامعه و برنامه ریزی برای آینده آنان خواهد بود. جوانان محصول شرایط خانوادگی، روابط با گروه همسالان، نظام آموزش و پرورش در کشور و بطور خلاصه محصول شرایط اجتماعی خود می‌باشند، به همین دلیل مطالعه و بررسی ویژگی‌های این گروه سنی بیانگر چگونگی شرایط اجتماعی آنان خواهد بود (Cushman, 1992: 6). افرادی که تعهد بیشتری نسبت به جامعه خود دارند، زمانی که با اطلاعات مبهم در مورد جامعه‌اشان مواجه می‌شوند، تمایل دارند هم ابعاد منفی و هم ابعاد مثبت گذشته جامعه‌اشان را ببینند؛ اما آنهایی که تعهد ندارند، بیشتر تمایل دارند ابعاد منفی جامعه‌اشان را ببینند (Doosje et al, 1999: 105). مطالعه رفتارهای پرخاشگری جوانان در چند زمینه اهمیت فراوان دارد. اول قدرت و توانایی جوانان در دامن زدن به تحولات اجتماعی و جهت‌دادن به این‌گونه تحولات ما را ناگزیر می‌سازد که رفتار اجتماعی جوانان را به عنوان یک عنصر اصلی در درک وضعیت عمومی جامعه در نظر داشته باشیم. دوم اینکه جوانان یکی از ارکان اصلی دستیابی به توسعه در جامعه هستند و با توجه به

تاثیرگذاری جوانان در سطح دوستان و خانواده، مطالعه رفتارهای شان از اهمیت قابل توجهی برخوردار است.

هدف کلی تحقیق، بررسی رابطه بین محرومیت نسبی و رفتار پرخاشگرانه در بین جوانان شهر شیراز است.

اهداف جزئی این تحقیق در پاسخ به سؤالات ذیل است.

- ۱- گرایش به رفتار پرخاشگرانه جوانان شهر شیراز تا چه میزان است؟
- ۲- چه رابطه ای بین محرومیت نسبی و رفتار جمعی جوانان شهر شیراز وجود دارد؟
- ۳- چه رابطه ای بین ویژگی های فردی و رفتار پرخاشگرانه جوانان وجود دارد؟

### پیشینه تحقیق

رایان (۲۰۰۵) در پژوهشی پیرامون بدرفتاری با کودکان و بزهکاری در نوجوانان، به بررسی نقش دوران کودکی افراد در خانواده، در ایجاد افراد بزهکار می پردازند. ارزیابی یافته های پژوهش نشان می دهد که احتمال ارتکاب رفتارهای بزهکارانه توسط کودکانی که سابقه سوء رفتار دارند بیشتر و نرخ بزهکاری آنها ۴۷ درصد بیش از کودکانی است که در دوران کودکی از سوی والدین مورد بی توجهی قرار گرفته اند (Ryan, 2005, 227-249).

بنتا و همکاران (۲۰۰۵) در پژوهش خود تحت عنوان "نقش جنسیت در ایجاد رفتار مجرمانه" نقش تفاوت های جنسیتی در جرم و خشونت نشان می دهند که میزان تخلف و به ویژه خشونت در میان پسران بیشتر از دختران است. یافته های پژوهش نشان می دهد که تفاوت های جنسیتی در توسعه درک اجتماعی، ممکن است به توضیح تفاوت های جنسیتی در جرم و خشونت کمک کند. همچنین یکی از دلایلی که دختران میزان تخلف کمتری دارند این است که آنها مهارت های ادراکی اجتماعی را در زندگی، زودتر از پسران به دست می آورند و مهارت های اجتماعی گری را بهتر یاد می گیرند (Bennetta et al, 2005:263).

(288).

لیا و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهشی که پیرامون مصرف الکل و بزهکاری بر روی ۹۵۵ نفر از دانش آموزان سه منطقه از کشور کره جنوبی انجام داده‌اند، به تأثیر نقش همسالان در ارتکاب بزهکاری اشاره می‌کنند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که افراد با مصرف الکل سعی در جلب توجه همسالان خود را دارند و مصرف الکل و بزهکاری رابطه مثبتی با خطرپذیری و رفتارهای خطر آفرین افراد دارند (Leea et al, 2006). همچنین مطالعاتی در زمینه پرخاشگری حسی (883-886: Micheal, 1983) و تهاجم و پرخاشگری تهاجمی (337-344: carlsmith, 1979) انجام شده است.

محسنی تبریزی (۱۳۸۱) تحقیقی تحت عنوان بررسی پرخاشگری و خشونت در ورزش فوتبال، مطالعه موردی شهر تهران نشان داد که بین متغیرهای دعوا و نزاع، سابقه تنش و ناکامی در فعالیت‌های تحصیلی و آموزشی، مصرف مشروبات الکلی، مصرف سیگار، سابقه تنش در محیط خانواده، سابقه رفتار مجرمانه، داشتن دوستان و همسالان دارای سابقه جنایی، ارتباط با خویشاوندان دارای سابقه جنایی، عزیمت جمعی و گروهی به ورزشگاه، ناسازگاری انتظارات ورزشی و شیوه‌های تحقق آنها در گرایش به ارتکاب رفتارهای پرخاشگرانه و خشونت آمیز ورزشی تأثیر معنادار و مثبتی دارند (محسنی تبریزی، ۱۳۸۱).

محسنی تبریزی (۱۳۷۴) در تحقیقی تحت عنوان بررسی علل وندالیسم در تهران و پیشگیری و درمان آن با استفاده از روش پیمایش و ابزار پرسشنامه بر روی ۱۹۲ نمونه از نوجوانان و جوانان بزهکار در دارالتادیب، مراکز بازپروری، زندانها و کانونهای اصلاح و تربیت شهر تهران پرداخت. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بین سن، جنس، تحصیلات، شغل و تحصیلات والدین با گرایش به رفتارهای وندالیسم ارتباط معناداری وجود دارد.

کاهنی و دیگران (۱۳۷۹) تحقیقی با عنوان "بررسی اضطراب، افسردگی، پرخاشگری و بزهکاری نوجوانان در خانواده‌های گسترده و پیوسته" در بیرجند به این نتیجه رسیدند که میزان پرخاشگری در میان بچه‌های متعلق به خانواده‌های گسسته بیشتر از آنهاست که در خانواده‌های پیوسته می‌باشند (کاهنی و دیگران، ۱۳۷۹، ۲۲-۲۶).

آرمان و دستجردی ۱۳۸۳ تحقیقی با عنوان بررسی مقایسه‌ای میزان پرخاشگری در گرمترین و سردترین منطقه استان اصفهان، ۱۳۸۳، انجام داده‌اند. نتایج تحقیقاتی نشان می‌دهد که پرخاشگری جوانان در ارتباط معناداری با عوامل محیطی و اقلیمی است (آرمان و دستجردی، ۱۳۸۳).

### مبانی نظری تحقیق

روانشناسان، جامعه‌شناسان هر کدام به تنهایی کفایت لازم را در تبیین علل رفتار آدمی را نداشته و غالباً اسیر تنگ نظریها، تک سبب بینی‌ها و تقیدات و تعصبات حوزه‌های نظری خود هستند. در مکتب‌های جامعه‌شناسی، سازمان‌ها، ساختارها و نهادهای اجتماعی و فرهنگی به مثابه واقعیتهای اجتماعی علت رفتار آدمی به حساب آمده‌اند و رفتارهای بزهکارانه را معلول ساختارهای اجتماعی و فرهنگی دانسته‌اند، در مقابل روانشناسان و بویژه روانکاوان آن را معلول کارکرد نیروهای سرکش درونی پنداشته‌اند. گروهی از صاحب نظران نیز در مقابل به تعامل میان فرد و جامعه در فراگرد رفتار اشاره کرده‌اند. رویکرد آنان بیشتر به روانشناسی اجتماعی نزدیک است و فرد و جامعه را توأم و در کنشهای متقابل در جریانات رفتاری دخیل می‌دانند (تابلور، ۱۹۷۳: ۱-۳). در این مقاله از دیدگاه دو رهیافت نظری روانشناسی اجتماعی و خرده فرهنگ کجرو به بررسی پدیده خشونت جوانان پرداخته شده است.

### دیدگاه روانشناسی اجتماعی

تیین‌های نظری از نوع روانشناسی اجتماعی ریشه‌های رفتارهای پرخاشگرانه را در شخصیت افراد جستجو می‌کنند. آنها بر روی متغیرهایی چون نارضایتی اجتماعی، ناسازگاری اجتماعی، حاشیه‌ای شدن و احساس محرومیت به خصوص محرومیت نسبی تأکید می‌نمایند. براین اساس وقتی که میزان نارضایتی و ناکامی در میان اعضای جامعه صورت حاد و فزاینده پیدا کند به خصوص وقتی که نارضایتی با فرآیند مقایسه اجتماعی همراه باشد در اعضای جامعه آمادگی ورود به رفتارهای خشن و نابهنجار اجتماعی پیدا می‌کند (غفاری، ۱۳۸۴: ۱۵۲).



از دیدگاه این نظریه هر چه وضعیت‌های فراروی افراد از ساختمندی کمتری برخوردار باشند، این بعد معنایی اهمیت بیشتری خواهد داشت. هنگامی که نظام‌های ارزشی موجود بنیان محکمی برای عمل اجتماعی ایجاد نکنند، هنجارهای جدیدی ظهور می‌کنند که وضعیت موجود را نادرست دانسته و توجیهی برای اقدام فراهم می‌نمایند (Turner, & Killian, 1987: 259). رفتار پرخاشگری به عنوان فعالیتی که خارج از تعاریف اجتماعی سنتی زاده می‌شود، رفتاری است فراتر از هنجارهای فرهنگی و روابط اجتماعی بسامان.

گر در قالب رهیافت روانشناسی اجتماعی پیرامون رفتارهای پرخاشگری بحث محرومیت نسبی<sup>۱</sup> را مطرح می‌کند. فرضیه اصلی تئوری فردگرایانه و روانشناسی او این است که انسانها دارای خواست‌ها و نیازهای اساسی هستند و اگر این خواست‌ها و نیازها، سرکوب شده یا ناکام بمانند به پیدایش احساس خشونت و پرخاشگری می‌انجامد (بشیریه، ۱۳۷۴). محرومیت نسبی که در نظریه گار یک جریان روانشناختی است، بیشتر جریانی سیستمی و مربوط به ساختار اجتماعی است (کوهن، ۱۳۷۵: ۲۰۹).

هوبر در قالب رهیافت روانشناسی اجتماعی به بررسی پدیده پرخاشگری پرداخته است. نظریه هوبر در باب وندالیسم عمدتاً مبتنی بر تحقیقات وی در زمینه خشونت و وندالیسم در وسایل حمل و نقل عمومی در اروپاست. هوبر در این تحقیقات عوامل متعددی را در بروز رفتارهای وندالیستی مطرح می‌کند که از شایع‌ترین آنها جلب توجه به واسطه کمبود محبت، خود خواهی، احساس عدم تعلق به وسایل نقلیه خودکار، احساس خود باختگی، احساس غلبه ماشین بر انسان، حس انتقام جویی و داشتن شخصیت ضد اجتماعی است. به نظر هوبر در خانواده‌هایی که کودکان نمی‌توانند نیاز به تأیید خود را از سوی دیگران برآورده سازند از یکسو دچار ناکامی و سرخوردگی گردیده که در اثر آن شخصیتی پرخاشگر پیدا می‌کنند و از سوی دیگر، اینگونه کودکان بواسطه آنکه از دیگران توجه و محبت دریافت نمی‌دارند، خود جای والدین بی توجه را گرفته، خود، خود را عزیز می‌دارند که این امر احساسات خود

خواهی و خود پرستی را در آنان تقویت می‌کند. از طرفی توسعه و تکوین من اجتماعی در مجال بروز خود پنداره و عزت نفس را در این کودکان سلب کرده، خود شناسی و هویت یابی آنان دستخوش اختلال و اغتشاش می‌گردد، بطوری که در این کودکان احساس از خود بیگانگی و بحران هویت بشدت مشهود است.

لوبون از دیگر صاحب‌نظران این رهیافت است که بر روی رفتار هیجانی جوانان متمرکز شد. لوبون خواص ویژه ای نظیر تحریک پذیری، بر انگیزش، فقدان تفکر منطقی، داشتن کمبود در قدرت قضاوت و روح انتقاد گر و هیجان زدگی و زیاده روی در احساسات و بروز آن را برای توده‌ها و انبوه خلق در نظر می‌گیرد. در نظریه لوبون توده انبوهی دیوانه، غیر مدلل، غیر قابل پیش بینی، خطرناک و مخوف در نظر آمده است که تجمع‌هایی، بوجود می‌آورند که اغلب خشونت آمیز و فاجعه بار است.

بزعم کلارک (۱۹۹۱) برخی خصوصیات در تجمع‌های توده ای معطوف به خشونت و ویرانگری که در برخی از رفتارهای جمعی و هیجانی نظیر تخریب اموال عمومی، شورشهای خیابانی، زد و خوردها در محیط‌های ورزشی و خشونت در فوتبال دیده می‌شوند وجود دارند: بر انگیزش و تحریک پذیری توده، تلقین پذیری و زود باوری توده‌ها، مبالغه و یکجانبه بودن در احساسات توده‌ها، سازش ناپذیری، برتری جویی و محافظه کاری توده‌ها و اخلاقیات گروهی مختص توده‌ها.

نظریه تصمیم گیری دسته جمعی پل لازارسفلد: به نظر لازارسفلد تجربیات متعدد روانشناسی اجتماعی که روی گروه کوچکی از افراد انجام گرفته، هدف خاص او تجزیه و تحلیل تفاوت‌های است که در واکنش‌های افراد وجود دارد. هنگامی که توجه خود را بویژه معطوف به کنش متقابل اعضای فلان گروه می‌نماییم، یا شیوه تشکیل آنها و دست کم، به طور موقت، به سازمان آنها نظر داریم، عموماً این گونه مسایل را زیر عنوان پویایی گروهی طبقه‌بندی می‌کنیم. یک گروه کوچک، به هر جهت، مشابه یک جامه خرد است که گویی مطالعه مسایل جامعه شناختی را به کمک یک میکروسکوپ امکان پذیر می‌سازد.

لازارسفلد پس از تصدیق این رابطه که اشخاصی که بین راه حل محتاطانه و گستاخانه باید یکی را انتخاب کنند هر گاه تصمیم گیری صورت دسته جمعی داشته باشد. وظیفه خود دانسته است که این واقعیت را در پرتو تمامی مطالعاتی که تحت عنوان پویایی گروهی تا آن زمان منتشر شده بود، تفسیر کند. هنگامی که یک گروه درباره انواع رفتارهای ممکن بحث می کند، احتمال زیاد وجود دارد که شخصیت های گستاخ بصورت بسیار فعالی در بحث شرکت کنند. از سوی دیگر، برای یک گوینده که می خواهد شنونده ها را تحت تاثیر قرار دهد، گستاخانه سخن گفتن، آسانتر از سخن گفتن با احتیاط است. بدین ترتیب رفتارهای خشونت آمیز و مبتنی بر تخریب و ویرانگری نیز چون سخن گفتن گستاخانه مخاطبان را بیشتر تحت تاثیر قرار می دهد.

فروید از طرفداران نظریه های ناکامی و پرخاشگری بر این عقیده است که انسان با عریزه مرگ زاده می شود. هنگامی که این غریزه متوجه درون شود به صورت تنبیه و مواخذه خود ظاهر می گردد و در موارد افراطی منجر به خودکشی می شود. هنگامی که این غریزه متوجه برون گردد به صورت خصومت، خشونت، آزار و اذیت، وندالیسم، تخریب و قتل تجلی می نماید. فروید معتقد است که این نیروی پرخاشگرانه می باید به طریقی تخلیه شود و چنانچه این تخلیه صورت نگیرد فرد را با کسالت، رخوت و ناآرامی روبرو خواهد ساخت. فروید مصر است که جامعه ضرورتی حیاتی در کنترل و مهار غریزه خشم انسان است و او را یاری می دهد تا از آثار مخرب این نیرو بکاهد و آن را به رفتاری مفید و پسندیده بدل نماید (ارونسون، ۱۳۶۹: ۱۶۲-۳).

از دیدگاه فروید و برخی از روانکاوان، دست کم سه شیوه برای پالایش نیروی پرخاشگرانه پیشنهاد کرده اند:

۱- صرف آن در فعالیت های بدنی، از قبیل بازی های ورزشی دودین، جست و خیز، مشت زدن و نظایر آن ۲- شتغل به پرخاشگری خیالی و غیر مخرب ۳- اعمال پرخاشگری مستقیم، حمله به فرد یا موضوع ناکام کنند. آزار و اذیت، ناسزا گفتن، صدمه زدن، تخریب و دیگر

رفتارهای معطوف به ویرانگری. امروزه اغلب شواهد دلالت بر این موضوع دارد که پرخاشگری مستقیم نیاز به پرخاشگری بیشتر را کاهش نمی‌دهد. به عبارت دیگر، آسیب رساندن به دیگری، احساسات مخفی پرخاشگر را نسبت قربانی افزایش می‌دهد و در نتیجه به پرخاشگری بیشتر منجر می‌شود. اورنسون متذکر می‌گردد که خشونت تمایل به خشونت را کاهش نمی‌دهد، بلکه به عکس خشونت موجد خشونت است (اورنسون، ۱۳۶۹: ۱۸۳-۸۴).

### دیدگاه خرده فرهنگ انحرافی

نظریه پیوند افتراقی ساترلند: ساترلند قبل از هر چیز به شرایط اجتماعی انحراف توجه دارد. از نظر او رفتار انحرافی، روانشناختی یا ارثی نیست و عوامل اجتماعی و فرهنگی در تبیین آن نقش دارد. او در بررسی پدیده انحراف نیز به فضای فرهنگی و خرده فرهنگی، که فرد در آن قرار دارد، توجه می‌کند (امین صارمی، ۱۳۸۰: ۱۱۹). ساترلند معتقد است مردمی که مرتکب قانون‌شکنی می‌شوند، ارتباط بیشتری با قانون‌شکنان دارند. زمانی منحرف می‌شود که در اطراف آنها منحرفانی وجود داشته باشند و با آنها ارتباط برقرار نماید (Sutherland, 1996: 67).

براساس این نظریه، فرآیندی که به بزهکاری می‌انجامد به قرار زیر است:

- عمل مجرمانه آموختنی است نه موروثی.
- آموزش از طریق ارتباط فرد با سایر افراد انجام می‌گیرد و عموماً به صورت شفاهی و به کمک کلمات است و فقط - در برخی موارد ممکن است از طریق حرکات چهره و قیافه انجام گیرد.
- بخش اعظم آموزش رفتار بزهکارانه در گروه‌های نزدیک که با فرد روابط صمیمانه دارند انجام می‌گیرد.
- آموزش و عمل مجرمانه مراحل مختلفی دارد: الف) فنون ارتکاب جرم که گاه پیچیده و گاه ساده است. ب) جهت - دادن به انگیزه‌ها، گرایش‌ها، کشش‌های درونی و توجیه عمل مجرمانه.

- کسب انگیزه‌ها و میل به ابزار کشش درونی آموختنی است.
- زمانی فرد به عمل بزهکارانه دست می‌زند که آمیزش او با کسانی که موافق شکستن قاعده‌اند بیشتر از کسانی است که با شکستن قاعده مخالف‌اند.
- تأثیر ارتباطات گوناگون از لحاظ فراوانی، تداوم، سن و شدت یکسان نیستند.
- یادگیری رفتار بزهکارانه فقط محدود به تقلید نیست.
- در حالی که رفتار بزهکارانه نیازها و ارزش‌های کلی و عام شخص را بیان می‌کند. اما توسط آنها ایجاد نمی‌شود، زیرا رفتار غیرمجرمانه هم بیان همان نیازها و ارزش‌های عام است (سخاوت، ۱۳۷۴: ۵۷).
- ساترلند بر این نکته تأکید دارد که رفتار انحرافی از طریق معاشرت با «دوستان ناباب» آموخته می‌شود. (ستوده، ۱۳۰: ۱۳۷۹) او می‌گوید: «برای آنکه شخص جنایتکار شود، باید نخست بیاموزد که چگونه می‌توان جنایت کرد» (کوئن، ۱۳۷۰: ۱۶۷).
- بر طبق نظریه ساترلند می‌توان میزان و شدت انحراف در جوانان را بر مبنای میزان ارتباط با خرده فرهنگ انحرافی و میزان تأثیرپذیری آنها از دوستان و اطرافیان را تبیین کرد، همچنین شناسایی نگرش‌های بالقوه و گرایش‌ها بالفعل را بیش از پیش توضیح داد.
- کلووارد و اهلین: بنابراین نظریه، جای فرد در ساخت اجتماعی، دو نوع فرصت در اختیار فرد می‌گذارد: یک فرصت از لحاظ دسترسی به راه‌های مجاز و فرصت دیگر از لحاظ دسترسی به راه‌های غیرمجاز برای یادگیری نقش و کسب حمایت گروه. به نظر آن‌ها نوع بزهکاری و میزان دسترسی ساکنان به راه‌های غیرمجاز را ساخت اجتماعی تعیین می‌کند. نوع جرم ارتباط با راه‌حل‌هایی دارد که در دسترس آن‌هاست (سخاوت، ۱۳۷۴: ۶۱). براساس نظریات کلووارد و اهلین جوانان تصمیمی آشکار برای بزهکار شدن نمی‌گیرند، بلکه رفتار آن‌ها به قصد پاسخ به فرصت‌ها است. آن‌ها با ارتکاب اعمال بزهکارانه، در جستجوی درک موقعیت خودشان در تضاد با اشکال گوناگون اقتدار می‌یابند (احمدی، ۱۳۷۷: ۸۱).

برطبق این نظریه، امکان اجرای همه نقش‌های بزهکارانه به آسانی برای همه فراهم نیست. تنها در مناطقی که جرم و جنایت ریشه دوانده و نهادی شده است، شرایط یادگیری نقش بزهکارانه فراهم است. در این مناطق جوانان در سنین مختلف به کارهای بزهکارانه اشتغال دارند. این وضعیت امکان آموزش، کسب مهارت‌ها و انتقال ارزش‌های بزهکارانه را در دسترس جوانان قرار می‌دهد (سخاوت، ۱۳۷۴: ۶۰). در این نظریه که با توجه به محیط یادگیری جرم و فرصت اخذ مهارت‌های رفتار مجرمانه است لزوماً به اشتغال داشتن به جرم اشاره نمی‌کند. در ساختار اجتماعی این گونه مناطق جرم خیز بین ارزش‌های گروه بهنجار و نابهنجار ادغام صورت می‌گیرد و دارندگان ارزش‌های مختلف در کارهای یکدیگر مشارکت دارند. در این شرایط، بزهکاران موفق به راحتی قابل شناسایی و مشاهده هستند و الگوی جوانان مشتاق می‌شوند. جوانان با بزرگسالان بزهکار ارتباط پایدار و نزدیکی دارند و ارزش‌ها و مهارت‌های آنان را می‌آموزند (همان، ۱۳۷۷: ۶۲). بر طبق این نظریه می‌توان احتمال ارتکاب جنایت در نقاطی که پتانسیل یادگیری رفتار انحرافی و وندالیستی از طریق امکان ارتباط با خرده فرهنگ‌های منحرف را شناسایی و مشاهده کرد. فرایند یادگیری در مناطق جرم‌خیز و الگوپذیری جوانان و نوجوانان از منحرفین همجوار و هم‌محلی را تشریح می‌کند.

جرم جوانان از دید ماتزا: ماتزا<sup>۱</sup> در مشاهدات خود در مورد رفتار بزهکارانه طبقات پایین جامعه به این نتیجه رسید که جوانان در اکثر جرایم خود، برای آن‌ها توجیهاتی دارند که از نظر او (جوان) معتبر است، اما نظام حقوقی جامعه آن را معتبر نمی‌شناسد. این توجیهات که به عنوان دلیل تراشی شناخته می‌شود؛ عدم اجرای قانون در جامعه را دلیلی موجهه برای تخطی از هنجارهای جامعه می‌داند. هر چند ماتزا و ساترلند تا حدودی در یادگیری فنون توجیهی قبل از وقوع جرم با یکدیگر موافقت و ساترلند هم از یادگیری انگیزه و نگرش‌های موافق کجروی در ارتباط با گروه‌های اجتماعی صحبت می‌کند، اما ماتزا پا را از این حد فراتر می‌گذارد و از فنون

خنثی‌سازی فشار هنجارهای اجتماعی صحبت می‌کند که سخاوت آن‌ها را به شرح زیر مطرح می‌کند:

- فن انکار مسئولیت: این فن ظاهراً با موازین اخلاق جامعه منطبق است و در آن جوان می‌تواند مسئولیت خود را در ارتکاب جرم تکذیب کند و آن را نتیجه نیروهای خارج از اراده خود بداند.

- فن انکار صدمه و زیان: در این شیوه رابطه بین عمل و نتیجه آن گسسته می‌شود و فرد رفتار خود را نوعی شیطنت جوانی می‌داند.

- فن انکار قربانی بودن قربانی: در این فن جوان قربانی را نوعی متخلف معرفی می‌کند که او (جوان) با عملش قصد تنبیه او و اجرای عدالت را داشته است.

- فن محکوم کردن محکوم کنندگان: این فن بیشتر در زمانی به کار می‌رود که حافظان قانون خودشان قانون را زیر پا گذارند. او در این حالت محکوم کننده را فردی ریاکار و ظاهرالصلاح و عمل او را منبعث از کینه‌های شخصی می‌خواند.

- فن فدا کردن ارزش‌های جامعه به سود ارزش‌های گروه کوچک: با این فن جوان توقعات جامعه بزرگ را به نفع توقعات گروه کوچکی که در آن عضو است، نظیر گروه همسالان، اعضای باند، گروه‌های دوستی و محیط فدا می‌کند (همان، ۹۳-۸۵).

بر طبق این نظریه می‌توان رفتار انحرافی جوانان را که طی فرآیند یادگیری رفتار مجرمانه شکل گرفته است را، با استفاده و نندالیستها از واکنش دلیل تراشی با استفاده از فنون خنثی‌سازی در طبقات پایین تبیین و تشریح کرد این نظریه به رفتار منحرف از دیدگاه او به عنوان یک کنشگر اجتماعی توجه می‌کند.

### چارچوب نظری تحقیق

چارچوب نظری این مقاله برگرفته از رهیافت روانشناسی اجتماعی و با تأکید خاص بر نظریه گار مطرح شده است. گر نقطه عزیمت خود را برای تحلیل خشونت‌های مدنی، محرومیت نسبی قرار می‌دهد. وی محرومیت نسبی را درک کنشگر از تفاوت میان توانایی‌های

ارزشی<sup>۱</sup> و انتظارات ارزشی<sup>۲</sup> می‌داند. انتظارات ارزشی عبارتند از منافع و شرایطی از زندگی، که مردم خود را در حصول آن ذیحق می‌دانند. اما توانایی‌های ارزشی بستگی به محیط اجتماعی و فیزیکی داشته و عبارت است از ظرفی که بحث مردم را برای تحصیل یا حفظ ارزش‌ها معین می‌کند. به بیان دیگر، محرومیت نسبی عبارت است از تفاوت میان انتظارات مشروع و برآورد مدعیان نسبت به احتمال دسترسی به هدف. او برای تبیین رفتار پرخاشگری احتمالی معتقد بود که باید نقطه‌ی عزیمت را از عوامل ذهنی و مجموعه‌ی فرآیندهای ذهنی که موجبات خشم و قهر را فراهم می‌آورد، شروع کرد. آن‌گاه این عنصر ذهنی از معبر ساختها و فرهنگها و سنن جمعی گذشته و تبدیل به کنش جمعی می‌شود که آن نیز به نوبه خود به دو دسته به نوع تأثیر عوامل میانجی و مشدده به یکی از اشکال متنوع اعتراض بدل می‌گردد. گر با رویکردی روانشناسانه به مبحث خشونت جمعی و سیاسی می‌کوشد، تا علل بروز خشونت‌ها را تبیین کند (گر، ۱۳۷۷: ۱۶). در نظریه گر پتانسیل خشونت جمعی تحت تأثیر شدت و گسترده محرومیت نسبی قرار دارد. گر بهترین تعریف از محرومیت نسبی ارائه داده است. به تعبیر او محرومیت نسبی به عنوان برداشت بازیگران از وجود اختلاف میان انتظارات ارزشی و توانایی‌های ارزشی آنان تعریف می‌شود. انتظارات ارزشی، شرایط زندگی و کالاهایی هستند که مردم خود را مستحق آنها می‌دانند. توانایی‌های ارزشی کالاها و شرایطی هستند که آنها فکر می‌کنند، عملاً توانایی کسب و حفظ آنها را دارند (گر، ۱۳۷۷: ۵۴).

گر برای محرومیت نسبی سه الگوی متمایز را معرفی می‌نماید.

- محرومیت نزولی که در آن انتظارات ارزشی یک گروه، نسبتاً ثابت باقی می‌ماند اما این تصور وجود دارد که توانایی‌های ارزشی رو به کاهش اند (همان: ۷۹).

- محرومیت ناشی از بلندپروازی یا محرومیت آرزویی در این گونه محرومیت، توانایی‌های ارزشی به طور نسبی ایستا باقی مانده ولی انتظارات افزایش یافته و تشدید می‌شوند (همان: ۷۹ و ۸۴-۸۷).

1. Value Capabilities
2. Value Expectations

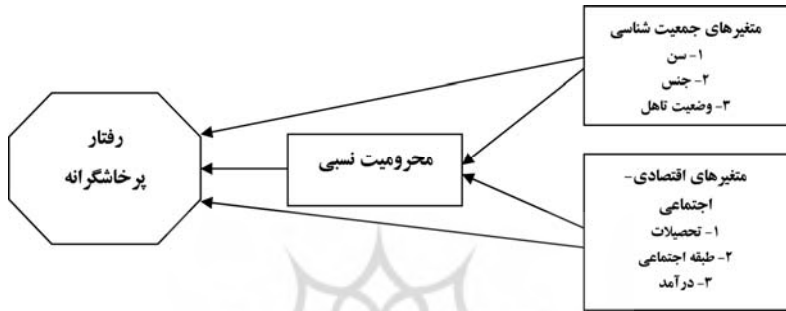


- محرومیت پیش‌رونده<sup>۱</sup> این‌گونه محرومیت با افزایش شدید انتظارات و کاهش هم‌زمان توانایی‌ها همراه است (همان: ۸۰). گر هر سه الگوی محرومیت نسبی را در زمینه سازی خشونت سیاسی مؤثر می‌داند و متذکر می‌گردد که وضعیت ارزشی کل یک جامعه ممکن است به دلیل کاهش تولید کالاهای مادی، کاهش توانایی نخبگان سیاسی در تأمین نظم یا حل بحران‌ها، تحمیل حاکمیت خارجی یا از دست دادن ایمان به ساختار باورها و هنجارهای کنشی که به جامعه انسجام می‌بخشد، سقوط کند (همان: ۸۱-۸۰). به نظر گر تنها فرضیه آزمون‌پذیر این خواهد بود که هر چه شدت و گستره محرومیت نسبی بیشتر باشد حجم خشونت جمعی نیز بیشتر خواهد بود. باور انسان‌ها پیرامون منابع محرومیت و توجیه‌پذیری هنجاری و فایده‌انگارانه اقدامات خشونت‌آمیز علیه کارگزاران نظام سیاسی، انگیزه‌های خشونت سیاسی را مهیا می‌نماید. بسیاری از انسان‌ها نسبت به رویدادهایی احساس نارضایتی می‌نمایند.

متغیرهای اجتماعی که در تمرکز نارضایتی‌ها بر اهداف سیاسی مؤثرند، عبارتند از: میزان تضمین‌های فرهنگی یا خرده فرهنگی برای پرخاشگری آشکار، میزان و درجه موفقیت خشونت سیاسی در گذشته، میزان آشکاری و گستردگی جاذبه‌های نمادین توجیه‌کننده خشونت، مشروعیت نظام سیاسی و نوع پاسخ‌هایی که به محرومیت نسبی داده و می‌دهد و باور به اینکه خشونت در کسب ارزش‌های کمیاب مفید است البته این باور در اجتماعات سیاسی بیشتر نقش یک انگیزه ثانویه را داشته و توجیه‌کننده است. در حالت افراطی هر گاه مردم شدیداً ناراضی بر این باور باشند که نظام سیاسی ظرفیت و منابع رفع محرومیت آنها را دارا است اما هیچگونه اقدام مؤثری به عمل نمی‌آورد، احتمال توسل جستن به انقلاب یا تاکتیک‌های توطئه‌آمیز به منظور کنترل نظام و قرار دادن آن در خدمت منافع خویش وجود دارد. یا اینکه سیاستگذاری به گونه‌ای باشد که توزیع ارزش‌های جبرانی بین گروه‌ها تبعیض‌آمیز باشد. در این حالت احتمال می‌رود که گروهی که کمتر برخوردار شده است به منظور افزایش سهم خود از ارزش‌ها به اعتراض جمعی متوسل شود (گر، ۱۳۷۷: ۶۸).

## مدل تجربی تحقیق

بررسی نگرش‌های گوناگون این امکان داد تا چشم اندازه‌های تحلیلی خود را وسعت دهیم و وجوه گوناگون مساله تحقیق را آشکار سازیم و در نهایت چارچوب مناسبی برای آن برگزینیم. نمودار زیر روابط بین متغیرهای این پژوهش را در قالب مدل تجربی تحقیق نشان می‌دهد.



نمودار شماره ۱ مدل تجربی تحقیق

## فرضیات تحقیق

- ۱- بین محرومیت نسبی و رفتار پرخاشگری جوانان رابطه معنی داری وجود دارد.
- ۲- بین ویژگی‌های فردی (تحصیلات، درآمد، سن، جنس، وضعیت تاهل، وضعیت شغلی، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی و طبقه اجتماعی جوانان) و رفتار پرخاشگری آنها رابطه وجود دارد.

## روش شناختی تحقیق

روش مورد استفاده در این مقاله پیمایش<sup>۱</sup> است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه<sup>۲</sup> انجام گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه جوانان شهر شیراز است. بر اساس تقسیم‌بندی‌های آماری دبیرخانه ملل متحد، جوانان در گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ ساله قرار می‌گیرند و این تعریف

1. Survey Method  
2. Questionnaire

برای کارهای آماری سازمان ملل متحد مورد استفاده قرار می‌گیرد. این شهر بر اساس آخرین آمارهای بدست آمده از سازمان ملی جوانان از شهر در سال ۱۳۸۵ دارای ۲ میلیون نفر جمعیت است (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۵). با توجه به حجم وسیع جامعه آماری و عدم امکان جمع آوری اطلاعات از تمامی افراد، به منظور تسهیل و تسریع پژوهش و صرفه جویی در وقت و هزینه ناگزیر تعداد ۳۸۵ نفر از جامعه آماری به عنوان نمونه به شیوه تصادفی سیستماتیک و با استفاده از جدول لین<sup>۱</sup> برای مطالعه انتخاب شدند (Lin, 1974).

متغیرهای اصلی در این مقاله محرومیت اجتماعی و رفتار پرخاشگرانه است.

پرخاشگری رفتاری است که با قصد صدمه رساندن جسمی یا زبانی به فرد دیگر یا نابود کردن دارایی افراد صورت می‌گیرد. در این تحقیق از پرسشنامه ۳۰ سؤالی پرخاشگری (AGQ) برای سنجش رفتار پرخاشگرانه جوانان استفاده به عمل آمده است. که ۱۴ سؤال آن خشم، ۸ سؤال تهاجم و ۸ سؤال عامل کینه توزی را می‌سنجد. با استفاده از طیف ۵ درجه ای لیکرت سنجیده شده است.

محرومیت نسبی عبارت است از: گر محرومیت نسبی را درک کنشگر از تفاوت میان توانایی‌های ارزشی و انتظارات ارزشی می‌داند. انتظارات ارزشی عبارتند از منافع و شرایطی از زندگی، که مردم خود را در حصول آن ذیحق می‌دانند. اما توانایی‌های ارزشی بستگی به محیط اجتماعی و فیزیکی داشته و عبارت است از ظرفی که بحث مردم را برای تحصیل یا حفظ ارزش‌ها معین می‌کند. در این تحقیق محرومیت نسبی با استفاده از ۱۲ گویه بر اساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت سنجیده می‌شود.

در پژوهش حاضر از اعتبار ملاک<sup>۲</sup> و اعتبار سازه<sup>۳</sup> استفاده شده و برای سنجش پایایی ابزار سنجش (پرسشنامه)، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردیده است. گویه‌ها از مطالعات انجام شده در کشورهای دیگر و همچنین مطالعاتی که در داخل کشور انجام شده، اقتباس شده اند.

- 
1. Lens Table
  2. Criterion Validity
  3. Construct Validity

آلفای کرونباخ برای پرخاشگری با تعداد ۳۰ گویه برابر ۰/۸۸ و محرومیت نسبی با تعداد ۱۲ گویه ۰/۷۶ است. جهت اعتبار طیف‌های بکار گرفته شده در سنجش متغیرها، از اعتبار ملاک استفاده شده است. به دلیل وجود تحقیقات خارجی مشابه و وجود استاندارد بیرونی دستیابی به اعتبار ملاک میسر گردید. در جهت اعتبار ملاک برای هر طیف، سنججهایی معتبر و جا افتاده در نظر گرفته شده، همبستگی آن سوال با جمع گویه‌های هر طیف محاسبه شده است، که این ضریب برای برای پرخاشگری ۰/۷۱ و محرومیت نسبی ۰/۶۴ بدست آمد. جهت ارزیابی اعتبار سازه ای تعهد اجتماعی ضمن استناد به مبانی نظری تحقیق از تحلیل عامل<sup>۱</sup> استفاده شد.

ماتریس همبستگی میان گویه‌های متغیر رفتار پرخاشگری نشان می‌دهد که گویه‌های این متغیر در سه بعد متمرکز شدند به طوریکه گویه‌های موجود در یک بعد با سایر گویه‌های موجود در آن بعد همبستگی معنادار داشته‌اند، ولی با گویه‌های موجود در ابعاد دیگر این متغیر همبستگی معناداری نداشته و این همبستگی ضعیف بوده است. بررسی دقیق الگوی همبستگی‌ها این واقعیت را به ما نشان می‌دهد که هر مجموعه از گویه‌ها به یک عامل تقلیل یافته‌اند و بر این اساس متغیر رفتار پرخاشگرانه در این تحقیق از ۳۰ گویه به ۳ بعد یا شاخص کاهش یافته است. به عبارتی دیگر گویه‌ها به صورت خوشه‌هایی گرد هم آمده‌اند، به طوری که گویه‌های هر خوشه با همدیگر همبستگی دارند و با گویه‌های موجود در خوشه‌های دیگر همبستگی ندارند. آزمون Kmo در این ماتریس بیش از ۰/۷۰ یعنی ۰/۷۴ است، لذا نیازی به حذف هیچ گویه‌ای از این مجموعه نمی‌باشد. آزمون کرویت بارتلست در سطح حداقل ۹۵ درصد اطمینان این معنی داری را نشان می‌دهد.

### جدول ۱ نتایج آزمون‌های آماری در تحلیل عاملی برای رفتار پرخاشگری

KMO= ۰/۷۹	آزمون کیزر مایر
B.T= ۶۴۷۶/۷۴۵	آزمون بارتلست
d.f= ۴۵۳	درجه آزادی
Sig.= ۰/۰۰۰	سطح معنی داری

با توجه به اینکه در تحلیل عامل الگوی همبستگی‌های موجود میان گویه‌ها با استفاده از ضرایب Kmo معنی دار است، لذا در این مرحله به تعیین تعداد عامل‌ها می‌پردازیم. آماره‌ای که این کار را برای ما انجام می‌دهد "مقدار ویژه" است. جدول شماره ۲ آماره‌های اولیه برای تحلیل عامل را نشان می‌دهد. چنانچه آشکار است، مقدار ویژه ۳ عامل بیشتر از ۱ است، لذا این ۳ مورد بهترین عامل‌ها برای تحلیل عامل می‌باشند و هر سه عامل بیشترین واریانس طیف مورد نظر را تبیین می‌کنند. سوالات ذیل جهت معرفی Xها آمده است.

برخی مسایل جزئی و ناچیز مرا عصبی می‌کند (X1). وقتی به وقایع گذشته نظر می‌کنم، بی‌اختیار رنجیده می‌شوم (X2). کارهای زیادی می‌کنم که بعداً احساس ندامت می‌کنم (X3). وقتی چیزهایی مانع تحقق یافتن برنامه‌ها و نقشه‌هایم می‌شوند، عصبانی می‌شوم (X4).

از بی‌انصافی دیگران عصبانی می‌شوم (X5). تحمل شکست و ناکامی برای من خیلی مشکل است (X6). وقتی عصبانیت خود را از دیگران مخفی می‌کنم، مدت طولانی درباره آن فکر می‌کنم (X7). بعضی از دوستانم عاداتی دارند که مرا بسیار خشمگین می‌کند (X8). خودم را سرزنش می‌کنم (X9). از کارهای احمقانه دیگران عصبانی می‌شوم (X10). بار سنگینی روی دوشم احساس می‌کنم (X11). وقتی مورد انتقاد قرار می‌گیرم، شدیداً خشمگین می‌شوم (X12). از تأخیر و تعلل دیگران عصبانی می‌شوم (X13). وقتی حرفم به کرسی نمی‌نشیند خیلی دلگیر می‌شوم (X14). وقتی عصبانی می‌شوم کنترل روی حرف‌هایم ندارم (X15). آنقدر خشمگین می‌شوم که رفتارهای غیر منطقی از من سر می‌زند (X16). وقتی خشمگین می‌شوم، به دیگران دشنام می‌دهم (X17). در مواضع فکری خود مقاوم و پایدار هستم (X18).

وقتی از کوره به در می‌روم، توی گوش دیگران می‌زنم (X19). آنقدر عصبانی می‌شوم که چیزی را پرتاب می‌کنم (X20). افکار بدی در سر می‌پرورانم که مرا دچار احساس شرمندگی می‌کند (X21). دیگران مرا فردی خشن و پرخاشگر تقلی می‌کنند (X22). اگر در مغازه‌ای، فروشنده‌ای با من بدرفتاری بکند، جار و جنجال به راه می‌اندازم (X23). اگر فردی مطلبی احمقانه بگوید حقش را کف دستش می‌گذارم (X24). اگر یک اتومبیل در حین عبور از

کنارم احتیاط نکنند، بر سر راننده آن فریاد می‌کشم (X25). با هر کسی که به من یا خانواده‌ام توهین کند درگیر می‌شوم (X26). اگر فردی به من صدمه بزند، من هم به او صدمه می‌زنم (X27). به ورزش‌های خشن علاقه دارم (X28). مردمی که آزارم می‌دهند، تنشان برای کتک می‌خارد (X29). وقتی دیگران با من مخالفت می‌کنند با آنها جر و بحث می‌کنم (X30).

جدول شماره ۲ آمارهای اولیه برای تحلیل عامل را نشان می‌دهد. چنانچه آشکار است، مقدار ویژه ۳ عامل بیشتر از ۱ است، لذا این ۳ مورد بهترین عامل‌ها برای تحلیل عامل می‌باشند و بیشترین واریانس طیف مورد نظر را تبیین می‌کنند.

جدول ۲ آمارهای اولیه برای تحلیل عامل

گویه‌ها	ضریب اشتراک	عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس
X1	۱	۱	۸/۸۵	۱۲/۶۴
X2	۱	۲	۲/۱۱	۷/۱۸
X3	۱	۳	۱/۸۵	۵/۲۲
X4	۱	۴	۰/۹۷	۴/۱۴
X5	۱	۵	۰/۹۶	۳/۸۶
X6	۱	۶	۰/۹۵	۳/۰۶۷
X7	۱	۷	۰/۹۳	۲/۶۷
X8	۱	۸	۰/۹۲	۲/۵۱
X9	۱	۹	۰/۹۱	۲/۰۹
X10	۱	۱۰	۰/۸۹	۱/۹۵
X11	۱	۱۱	۰/۸۴	۱/۸۳
X12	۱	۱۲	۰/۷۹	۱/۵۳
X13	۱	۱۳	۰/۸۶	۱/۳۵
X14	۱	۱۴	۰/۸۲	۱/۱۱
X15	۱	۱۵	۰/۷۹	۱/۰۴
X16	۱	۱۶	۰/۷۷	۰/۹۱
X17	۱	۱۷	۰/۷۶	۰/۸۵

ادامه جدول ۲ آمارهای اولیه برای تحلیل عامل				
گویه‌ها	ضریب اشتراک	عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس
X18	۱	۱۸	۰/۷۳	۰/۸۴
X19	۱	۱۹	۰/۷۲	۰/۷۵
X20	۱	۲۰	۰/۷۰	۰/۷۱
X21	۱	۲۱	۰/۶۸	۰/۶۳
X22	۱	۲۲	۰/۶۶	۰/۵۶
X23	۱	۲۳	۰/۶۱	۰/۳۷
X24	۱	۲۴	۰/۵۸	۰/۲۴
X25	۱	۲۵	۰/۵۴	۰/۱۸
X26	۱	۲۶	۰/۵۱	۰/۰۹
X27	۱	۲۷	۰/۴۶	۰/۰۳۳
X28	۱	۲۸	۰/۴۵	۰/۰۰۸
X29	۱	۲۹	۰/۴۲	۰/۰۰۶
X30	۱	۳۰	۰/۳۹	۰/۰۰۲

بعد از تعیین تعداد عامل‌ها، باید بدانیم عمدتاً چه گویه‌ای به چه عاملی اختصاص دارد. برای تشخیص این کار از "دوران عامل"<sup>۱</sup> استفاده می‌شود. جدول شماره ۳ نحوه توزیع گویه‌ها در بین عامل‌ها را نشان می‌دهد. قابل ذکر است که این عامل‌ها بر اساس پرسشنامه ۳۰ سؤالی پرخاشگری (AGQ) در سه عامل بحث شده‌اند.

**جدول ۳ ماتریس عامل دوران یافته برای رفتار پر خاشگری**

گویه‌ها	عامل ۱ (خشم)	عامل ۲ (تهاجم)	عامل ۳ (کینه توزی)
X1	۰/۷۷		
X2	۰/۷۸		
X3	۰/۶۶		
X4	۰/۷۸		
X5	۰/۶۳		
X6	۰/۷۶		
X7	۰/۶۶		
X8	۰/۴۷		
X9	۰/۷۵		
X10	۰/۷۴		
X11	۰/۷۶		
X12	۰/۶۶		
X13	۰/۴۷		
X14	۰/۷۵		
X15		۰/۵۶	
X16		۰/۶۳	
X17		۰/۶۶	
X18		۰/۷۸	
X19		۰/۶۳	
X20		۰/۵۵	
X21		۰/۷۱	
X22		۰/۸۱	
X23			۰/۴۳
X24			۰/۶۴
X25			۰/۷۴
X26			۰/۸۶
X27			۰/۴۸
X28			۰/۷۹
X29			۰/۸۷
X30			۰/۶۱



## نتایج و یافته‌های تحقیق

داده‌های تحقیق حاصل استخراج پرسشنامه‌هایی است که توسط ۴۰۰ نفر جوان در شهر شیراز تکمیل گردیده و با استفاده از بسته نرم افزار آماری برای علوم اجتماعی<sup>۱</sup> مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. تجزیه و تحلیل داده‌ها به وسیله شاخص‌های آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفته است.

از تعداد نمونه آماری، ۴۸ درصد از پاسخگویان مرد و ۵۱ درصد زن بودند. نزدیک به ۶۲ درصد افراد نمونه مجرد و ۳۸ درصد آنها متاهل بوده اند. شاخص دیگر ماهیت طبقاتی پاسخگویان است که در ۳ طبقه بالا، پایین و متوسط، تفکیک شدند. بیشترین تعداد پاسخگویان یعنی ۷۱ درصد به طبقه میانی، ۱۰ درصد طبقات بالا و ۱۱/۵ درصد هم متعلق به طبقات پایین جامعه بودند. در بررسی یافته‌ها و نتایج بدست آمده از میدان تحقیق، گویای آن است که بیشترین فراوانی در میان پاسخگویان (گروه سنی ۲۴ سال به بالا) با ۷۲ درصد است، همچنین سطح تحصیلات پاسخگویان بیانگر این مطلب است که از کل نمونه مورد بررسی ۳۸ درصد پاسخگویان در مقطع تحصیلی لیسانس و بالاتر است بررسی اشتغال آنها نشانگر این بوده که ۶۳ از آنها غیرشاغل و ۳۷ درصد شاغل بوده‌اند. توزیع فراوانی وضعیت مسکونی پاسخگویان حاکی از آن است که ۷۵ درصد از پاسخگویان دارای منزل شخصی بوده‌اند. در مجموع ۸۹ درصد از والدین پاسخگویان با هم زندگی می‌کردند.

جدول شماره ۴ نشان دهنده وضعیت میانگین نمره پاسخگویان از متغیر رفتار پرخاشگری و هر یک از مراحل سه گانه آن را نشان می‌دهد. داده‌های جدول نشان می‌دهد که میانگین نمره پرخاشگری برای افراد مورد مطالعه برابر ۹۸/۴۲ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۳۰ تا ۱۵۰) در حد بالایی است و بیانگر وجود تمایل به رفتارهای پرخاشگری شدید در بین جوانان است. شاخص دیگر بعد تهاجم است میانگین نمره این متغیر برای افراد مورد مطالعه برابر ۲۶/۴۱ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۸ تا ۴۰) در حد متوسط و پایین است.

شاخص سوم کینه توزی است که میانگین نمره آن برای افراد مورد مطالعه برابر ۲۸/۱۲ است که این نمره در مقایسه با دامنه نمره (۸ تا ۴۰) در حد بالایی است و بیانگر وجود نوعی کینه توزی حاکم بر زندگی در بین جوانان است.

#### جدول ۴ توزیع نسبی شاخص های رفتار پر خاشگری پاسخگویان

متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف معیار
رفتار پر خاشگری	۳۹۴	۹۸/۴۲	۸/۴۳
بعد اول: خشم	۳۹۴	۵۴/۳۶	۳/۵۴
بعد دوم: تهاجم	۳۹۲	۲۶/۴۱	۲/۶۳
بعد سوم: کینه توزی	۳۹۳	۲۸/۱۲	۲/۷۲

جهت بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته از ضریب همبستگی استفاده شده است و جهت آزمون مقایسه میانگین ها از آزمون T (برای مقایسه دو میانگین) و از آزمون F (برای مقایسه بیش از دو میانگین) استفاده شده است. جدول شماره ۵ ضریب همبستگی پیرسون برای متغیرهای مستقل در سطح سنجش فاصله ای نشان می دهد. آمارهای جدول نشان می دهد که رابطه معناداری بین ۳ متغیر محرومیت اجتماعی ( $r=0/67$ )، درآمد ( $r=-0/42$ ) و تحصیلات جوانان ( $r=-0/37$ ) با رفتار پر خاشگری جوانان ارتباط معناداری وجود دارد. این فرضیه ها حداقل در سطح ۹۵ درصد، معنادار بوده و تایید شده اند.

#### جدول شماره ۵ ضریب پیرسون بین متغیرهای مستقل فاصله ای و رفتار پر خاشگری جوانان

ضریب همبستگی	میانگین	انحراف معیار	ضریب همبستگی	سطح معناداری
رفتار پر خاشگری جوانان	۲۸/۱۲	۵/۸۶	۰/۶۷	۰/۰۰۰
رفتار پر خاشگری جوانان	۱۱/۶۶	۳/۰۲	-۰/۳۷	۰/۰۰۰
رفتار پر خاشگری جوانان	۱۱۹۵۵۳/۸	۱۴۶۱۶۸/۳	-۰/۴۲	۰/۰۰۰

جدول ۶ آزمون تفاوت نمره میانگین رفتار پرخاشگری جوانان بر حسب جنسیت افراد نمونه را نشان می‌دهد. با توجه به آمارهای موجود در این جدول، میانگین نمره مردان و زنان در این فرضیه با هم تفاوت دارد به طوری که میانگین این نمره برای مردان و زنان به ترتیب (۵۳/۱۶) و (۴۸/۶۱) است و این تفاوت مشاهده شده بر اساس آزمون T و سطح معنی داری (Sig=۰/۰۴۴) در سطح حداقل ۰/۹۵ معنی دار است. به عبارتی می‌توان گفت که میانگین نمره میزان رفتار پرخاشگری جوانان بین مردان بیشتر از زنان است.

#### جدول ۶ آزمون تفاوت میانگین نمره رفتار پرخاشگری جوانان بر حسب جنسیت افراد

جنسیت	میانگین	انحراف معیار	آزمون T	Sig...
پسر	۵۳/۱۶	۶/۶۵	۲/۵۸	۰/۰۴۴
دختر	۴۸/۶۱	۷/۱۲		

جدول ۷ آزمون تفاوت نمره میانگین رفتار پرخاشگری جوانان بر حسب وضعیت شغلی افراد نمونه را نشان می‌دهد. با توجه به آمارهای موجود در این جدول، میانگین نمره امنیت اجتماعی برای شاغلین (۴۳/۴۶) بیشتر از افراد غیرشاغل (۳۷/۲۱) است و این تفاوت مشاهده شده بر اساس آزمون T و سطح معنی داری (Sig=۰/۰۰۰) در سطح حداقل ۰/۹۵ معنی دار است.

#### جدول ۷ آزمون تفاوت میانگین نمره رفتار پرخاشگری جوانان بر حسب وضعیت شغلی افراد

وضعیت شغلی	میانگین	انحراف معیار	آزمون T	Sig...
شاغل	۴۳/۴۶	۷/۲۶	۶/۳۴	۰/۰۰۰
غیرشاغل	۳۷/۲۱	۵/۱۹		

جدول ۸ آزمون تفاوت نمره میانگین رفتار پرخاشگری جوانان بر حسب وضعیت تاهل افراد نمونه را نشان می‌دهد. با توجه به آمارهای موجود در این جدول، میانگین نمره افراد

متاهل و مجرد در این فرضیه با هم تفاوت دارد به طوری که میانگین این نمره برای متاهلین و مجردین به ترتیب (۴۱/۶۱) و (۵۳/۲۷) است و این تفاوت مشاهده شده بر اساس آزمون T و سطح معنی داری (Sig=۰/۰۰۰) در سطح حداقل ۰/۹۵ معنی دار است. به عبارتی می توان گفت که میانگین نمره میزان رفتار پر خاشگری جوانان بین افراد مجرد بیشتر از متاهل است.

### جدول ۸ آزمون تفاوت میانگین نمره رفتار پر خاشگری جوانان بر حسب وضعیت تاهل افراد

Sig...	آزمون T	انحراف معیار	میانگین	وضعیت تاهل
۰/۰۰۰	۴/۱۲	۸/۶۳	۵۳/۲۷	مجرد
		۹/۷۴	۴۱/۶۱	متاهل

جدول ۹ آزمون تفاوت نمره میانگین رفتار پر خاشگری جوانان بر حسب طبقه اجتماعی افراد نمونه را نشان می دهد. با توجه به آمارهای موجود در این جدول، میانگین نمره مردان و زنان در این فرضیه با هم تفاوت دارد به طوری که میانگین این نمره برای طبقات بالا میانی و پایین با هم متفاوت است و این تفاوت مشاهده شده بر اساس آزمون F و سطح معنی داری (Sig=۰/۰۰۰) در سطح حداقل ۰/۹۵ معنی دار است. به عبارتی می توان گفت که میانگین نمره میزان رفتار پر خاشگری جوانان بین طبقات پایین بیشتر از طبقات بالا و متوسط جامعه است.

### جدول ۱۰ آزمون تفاوت میانگین نمره رفتار پر خاشگری جوانان بر حسب طبقه اجتماعی افراد

Sig...	آزمون T	انحراف معیار	میانگین	طبقه اجتماعی
۰/۰۰۰	۶/۱۷	۸/۲۵	۴۲/۱۱	طبقه بالا
		۹/۵۶	۴۶/۶۱	طبقه متوسط
		۹/۷۳	۵۵/۲۳	طبقه پایین

### تحلیل رگرسیون چند متغیره

در مقاله حاضر از آماره رگرسیون چند متغیره به شیوه گام به گام<sup>۱</sup> استفاده شده است. در این روش متغیرهای مختلف به ترتیب میزان اهمیت در تبیین متغیر وابسته وارد معادله می‌شوند. جدول ۱۱ عناصر متغیرهای مستقل درون معادله برای تبیین متغیر رفتار پرخاشگری جوانان نشان می‌دهد. در اینجا کل متغیرهای مستقل زمینه ای و مستقل واسطه ای به شیوه گام به گام وارد معادله شدند و ۶ متغیر محرومیت اجتماعی با مقدار (Beta=۰/۳۴) و ضریب معنی داری (Sig.T=۰/۰۰۰) در مرحله اول، وضعیت شغلی با مقدار (Beta=۰/۳۲) و ضریب معنی داری (Sig.T=۰/۰۰۰) در مرحله دوم، تحصیلات با مقدار (Beta=۰/۲۷) و ضریب معنی داری (Sig.T=۰/۰۰۰) در مرحله سوم و وضعیت تاهل با مقدار (Beta=۰/۲۴) و ضریب معنی داری (Sig.T=۰/۰۰۰) در مرحله چهارم و وضعیت تاهل با مقدار (Beta=۰/۱۷) و ضریب معنی داری (Sig.T=۰/۰۰۹) در مرحله پنجم و درآمد با مقدار (Beta=۰/۱۲) و ضریب معنی داری (Sig.T=۰/۰۱۲) در مرحله ششم به ترتیب میزان اهمیتی در تبیین متغیر وابسته داشته اند، وارد معادله رگرسیونی شده اند و در مجموع این ۶ متغیر توانسته اند ۰/۶۷ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین و توضیح کنند (R<sup>2</sup>=۰/۶۷).

جدول ۱۱ عناصر متغیرهای مستقل درون معادله برای پیش بینی رفتار پرخاشگری جوانان

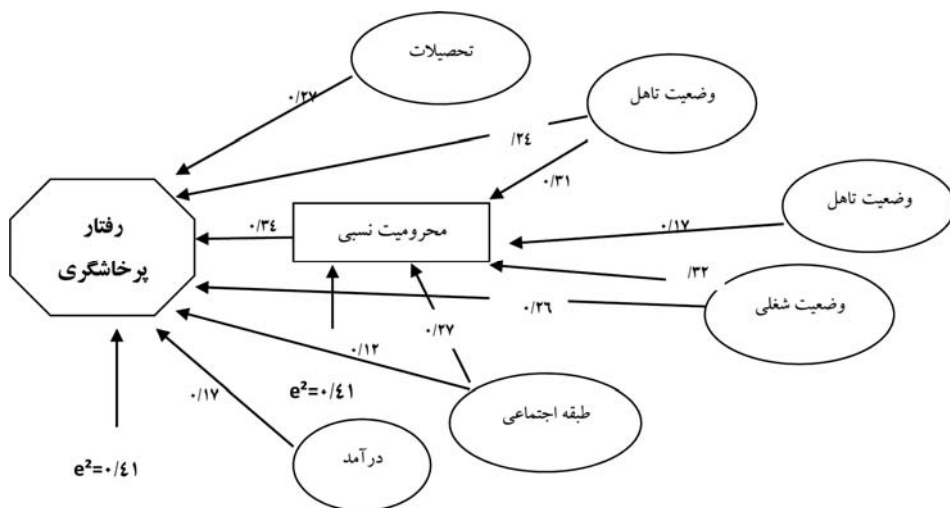
مرحله	متغیر	B	Beta	مقدار T	سطح معناداری	R <sup>2</sup>
۱	محرومیت اجتماعی	۰/۶۷	۰/۳۴	۵/۷۵	۰/۰۰	۰/۳۹
۲	وضعیت شغلی	۰/۵۳	۰/۳۲	۴/۴۶	۰/۰۰	۰/۴۷
۳	تحصیلات	۰/۴۷	۰/۲۷	۳/۶۳	۰/۰۰	۰/۵۴
۴	وضعیت تاهل	۰/۳۵	۰/۲۴	۳/۲۵	۰/۰۰	۰/۵۹
۵	درآمد	۰/۲۱	۰/۱۷	۲/۱۴	۰/۰۰۹	۰/۶۴
۶	طبقه اجتماعی	۰/۱۸	۰/۱۲	۲/۶۳	۰/۰۱۲	۰/۶۷

بر اساس مقادیر Beta معادله رگرسیون چند متغیره در تحقیق حاضر به این صورت است:  
 رفتار پرخاشگری جوانان =  $0/34$  (محرومیت اجتماعی) +  $0/32$  (وضعیت شغلی) +  
 $0/27$  (تحصیلات) +  $0/24$  (وضعیت تاهل) +  $0/17$  (درآمد) +  $0/12$  (طبقه اجتماعی)

### مدل ساختاری رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیرهای وابسته

مدل تجربی پژوهش یک مدل علی از نوع تحلیل مسیر<sup>۱</sup> است. نکته حائز اهمیت در مدل‌های تحلیل مسیر آن است که با استفاده از این مدل‌ها می‌توان به حجم عظیمی از اطلاعات که می‌تواند روابط علی ارزشمندی را بیان می‌کند، دست یافت. برای رسم مدل مسیر از ضرایب مسیر متغیرهایی استفاده شده است، که مقدار T آنها در سطح معناداری قرار دارد. ضریب مسیر در این مدل نماینده شدت رابطه بین دو متغیر با ثابت نگه داشتن اثر متغیرهای دیگر موجود در مدل است. در ضمن فلشهای اضافی که از بیرون به متغیرها هدایت شده اند، مقداری از واریانس توضیح داده نشده برای هر متغیر بر می‌گردد، که کنترل آنها از توان ما خارج بوده است.

همانطور که در مدل مسیر مشاهده می‌شود، محرومیت نسبی با ضریب مسیر  $0/34$  با رفتار پرخاشگری در رابطه است و نشان می‌دهد که هر چه محرومیت نسبی افراد بالاتر باشد گرایش بیشتری به رفتارهای پرخاشگری در بین آنها وجود دارند. متغیر محرومیت نسبی از طرفی خود تحت تاثیر متغیرهایی چون وضعیت تاهل، وضعیت شغلی و طبقه اجتماعی افراد بوده است.



نمودار شماره ۲ مدل تحلیل مسیر

### بحث و نتیجه گیری

رفتار پرخاشگری جوانان می تواند هم موجب تثبیت و هم موجب اختلال شود. آنچه مهم است چگونگی هدایت این رفتار و مسیرهایی هستند که فراروی آنها قرار می گیرند. جوانان نیروی فعالی در جریان تغییرات اجتماعی هستند، لیکن این فعال بودن هم می تواند زمینه ساز نظمی پویا باشد و هم می تواند موجب اختلال اجتماعی گردد.

بر اساس نظرات صاحب نظران و تحلیل گران علوم اجتماعی و روان شناسی باید گفت که به وجود آمدن یک رفتار پرخاشگر تابع علل و عوامل اجتماعی و روانی مختلفی است. که مهمترین عاملی که به نظر می رسد تاثیر بسزایی در گرایش جوانان به پرخاشگری دارد، تاثیر محرومیت نسبی بر بزهکاری و پرخاشگری جوانان است. در این تحقیق رابطه میان محرومیت اجتماعی با رفتار پرخاشگری در میان جوانان برابر  $r = 0.67$  بوده است. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی چند متغیره نشان می دهد که ۶ متغیر محرومیت اجتماعی ( $Beta = 0.34$ )، وضعیت شغلی ( $Beta = 0.32$ )، تحصیلات ( $Beta = 0.27$ )، وضعیت تاهل ( $Beta = 0.24$ )، وضعیت تاهل ( $Beta = 0.17$ ) و درآمد ( $Beta = 0.12$ ) به ترتیب میزان اهمیتی در تبیین متغیر وابسته داشته اند،

وارد معادله رگرسیونی شده اند و در مجموع این ۶ متغیر توانسته اند ۰/۶۷ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین و توضیح کنند ( $R^2=0/67$ ).

بر اساس نتایج می توان تحلیل کرد که باور نکردن جوان و بی توجهی به جایگاه آنها و نادیده گرفتن خواسته های فطری و طبیعی آنها یکی از مشکلات است که هنوز در جامعه وجود دارد و همین عوامل باعث می شوند که جوان نیز تعهد و مسئولیتی را در قبال جامعه قبول نکند. سهم نبودن جوانان در تصمیم سازی و عدم احترام به رای و اعتقاد آنها و دخالت ندادن آنها در مشارکت های عمومی در جایی که اصل مشورت مورد توجه مکتب اسلام بوده است، شخصیت آنها را ضعیف بار آورده و نسبت به اصول و عقاید بی مسئولیت کرده است. ایمان به جوان و کشف توانایی های او و واگذاری مسئولیت های اجتماعی به او از اصولی است که در زمان پیامبر خیلی مورد توجه بوده است به طوریکه پیامبر اسلام (ص) اسامه بن زید را به فرماندهی لشکر اسلام در نبرد تبوک برگزید. اما در جامعه ما نه پدر و مادرها اهمیتی برای دیدگاه و نظر جوانان قائل می باشند و نه سازمان هایی که خود را حامی آنها می دانند، می توانند عملاً در این زمینه کاری انجام دهند. در این زمینه گار از معروفترین اندیشمندان در عرصه مطالعات جنبش های اجتماعی با رویکردی تعاملی به بحث محرومیت نسبی در شکل گیری رفتارهای پرخاشگرانه می پردازد و معتقد است که محرومیت نسبی افراد از جمله متغیرهای مهم و موثر در شکل گیری تمامی جنبش های اجتماعی و سیاسی در طول تاریخ بوده است که از طرف طبقات پایین جامعه ظهور می یابد. بر این اساس لازم است سیاست هایی تدوین شود که در آن به جوانان به عنوان سرمایه های ارزشمندی برای هدایت فرایند پیشرفت در جامعه نگریسته شود.

۱- اهتمام دولت به بازنگری آنچه که تاکنون برای جوان و نوجوان تصمیم گیری شده،

ولی به اجرا نرسیده است؟



۲- برنامه ریزی جامع و همه جانبه و پایدار متناسب با روحیات، نیازها، تعلقات، شرایط و خواسته‌های نسل جوان و نوجوان با توجه به همه عوامل و عناصر تربیتی و روانشناسی و جامعه شناسی ذیربط؛

۳- تشخیص، شناسایی و دسته بندی ناهنجاری‌های اجتماعی و اتخاذ تصمیم برای پیشگیری و رفع نابسامانی‌های مترتب بر آنها؛

۴- بررسی نحوه تطبیق و تبلیغ و ترویج آموزه‌های دینی متناسب با شرایط روحی و سنی و اجتماعی نسل جوان و نوجوان، متناسب با تحولات سریع جهانی؛

۵- معرفی عوامل و عناصر و ابزارهای معرفی و مبلغ تهاجم فرهنگی و تبیین اهداف آنها؛

۶- اهتمام همه جانبه دولت و بسیج امکانات برای کارآفرینی و ایجاد شغل و ازدواج نسل جوان و نوجوان؛

۷- بسیج همه عوامل و عناصر دین شناسی و امکانات برای تقویت بینش دینی و ترویج آموزه‌های اخلاقی؛

۸- برنامه ریزی برای مشارکت نسل جوان و نوجوان در امور اجتماعی و مسئولیت پذیری در فریضه مهم امر به معروف و نهی از منکر؛

۹- تلاش همه جانبه برای تعمیم پژوهش و تحقیقات متنوع و مستمر در حوزه مسائل مرتبط با نوجوان و جوان و بهره گیری از دستاوردهای مربوطه و ارزیابی تأثیر گذاری و تأثیر پذیری آنها در فرایند بهبود وضعیت این نسل؛

۱۰- بازنگری در ساختار تشکیلاتی سازمان‌های مرتبط با امور جوانان و نوجوانان و تمرکز مدیریت و تدوین برنامه‌های مدت دار و پاسخگویی به جامعه. این بازنگری در نظام آموزشی و

آسیب شناسی ساختارها، برنامه‌ها، راهبردها، محتوای آموزش و سایر موارد مرتبط با آن؛

۱۱- تهیه و اجرای طرح جامع و راهبردی و همه جانبه اوقات فراغت با تعیین تکلیف برای

سازمان‌ها و نهادهای مسئول و بهره گیری از مشارکت مردم در این زمینه؛

۱۲- نظارت اجتماعی (کنترل‌های اجتماعی رسمی و غیر رسمی) از جمله راه‌حل‌های دیگر مقابله با پرخاشگری در برخی کشورها، استفاده از نیروی نظارت اجتماعی (کنترل‌های اجتماعی رسمی مانند ابزارهای قانونی و پلیس و کنترل‌های غیر رسمی مانند ابزارهای اخلاقی، ارزشی و فرهنگی) است؛

۱۳- فرهنگ سازی برای ایجاد احساس مسئولیت فرد به نقش‌هایش در جامعه انجام پذیرد تا مردم در کنار هم احساس امنیت کرده تا از یک طرف موارد خلاف هنجاری برطرف و از طرف دیگر ثبات در کلیه ارکان جامعه مخصوصاً در بعد اقتصادی و اجتماعی در جامعه حاصل شود؛

۱۴- تدوین سیاست‌هایی که در آن به جوانان به عنوان سرمایه‌های ارزشمندی برای هدایت فرایند پیشرفت در جامعه نگریسته شود؛

۱۵- شناخت نیازهای جوانان و رفع این نیازها جهت جلوگیری از معضلات بالقوه ناشی از عدم رعایت اصول اخلاقی در جامعه.

## منابع

۱. احمدی، حبیب (۱۳۷۷) "نظریه‌های انحرافات اجتماعی"، شیراز، انتشارات زر.
۲. آرمان، سرور و جوان خوشحال دستجردی (۱۳۸۳). "بررسی مقایسه‌ای میزان پرخاشگری در گرمترین و سردترین منطقه استان اصفهان"، فصلنامه تحقیقات جغرافیائی، صفحه ۴۹-۳۱.
۳. بشیریه، حسین (۱۳۷۴). **جامعه‌شناسی سیاسی**، تهران، نشر نی.
۴. دلاپورتا، دوناتلا و دیانی ماریو (۱۳۸۳) **مقدمه‌ای بر جنبش‌های اجتماعی**، ترجمه محمد تقی دلفروز، تهران، انتشارات کویر.
۵. شهابی، محمود (۱۳۸۰). "خرده فرهنگ ویژه جوانان در ایران، قرائت‌ها و پیامدها". **نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران**، شماره ۴ سال ۱۳۸۰، صص ۱۰۰-۸۷.
۶. عبدخالقی و دیگران (۱۳۸۴)، "بررسی ارتباط بازیابی ویدئویی - رایانه‌ای با پرخاشگری در دانش آموزان پسر مقطع راهنمایی تهران سال ۱۳۸۲"، مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی، دوره ۱۵، شماره ۳، صفحه ۱۴۵-۱۴۱.

۷. غفاری، غلامرضا و عادل ابراهیمی اویه (۱۳۸۴). **جامعه‌شناس تغییرات اجتماعی**، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
۸. کاهنی و دیگران (۱۳۷۹). "بررسی اضطراب، افسردگی، پرخاشگری و بزهکاری نوجوانان در خانواده‌های گسترده و پیوسته"، *مجله اسرار*، دانشکده علوم پزشکی و خدمات درمانی سبزوار، سال هفتم، شماره ۴. صفحه ۲۶-۲۲.
۹. کوئن، بروس (۱۳۷۰). **مبانی جامعه‌شناسی**. ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: انتشارات سمت.
۱۰. کوهن، تامس (۱۳۷۵)، **ساختار انقلاب‌های علمی**، ترجمه احمد آرام، تهران: نشر سروش.
۱۱. گار، تدرابرت (۱۳۷۷). **چرا انسان‌ها شورش می‌کنند؟**، ترجمه علی مرشدی زاد، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۲. محسنی تبریزی، علیرضا رحمتی، محمد مهدی (۱۳۸۱). **طرح بررسی پرخاشگری و خشونت در ورزش فوتبال**، موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران.
۱۳. محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۴)، **بررسی وندالیسم در تهران**، موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، تهران.
14. Bennetta, S & D.P. Farringtona & L.R Huesmannb & A.Calvó. (2005). **"Explaining gender differences in crime and violence: The importance of social cognitive skills."** *Aggression and Violent Behavior*. Vol. 10, Issue. 3, pp. 263-288.
15. Carlsmith JM. Anderson CA (1979); **Ambient temperature and the occurrence of collective violence: a new reanalysis**. *Journal of personality & social psychology*, 37 (3): 237- 44.
16. Cushman, J. W. (1992). **"The Organizational Dynamics of Teacher Workplace Commitment: A study of Urban Elementary and Middle Schools"**. *Educational Administration Quarterly*, Vol. 28, No 1, pp. 5-42.
17. Doosje, B. E. & Spears, R. (1999). **Commitment and Intergroup Behavior & Social Identity: Context, Commitment, Content**. Oxford: Blackwell.
18. Japel, c and etal. Early parental separation and the psychosocial development of daughters 6-9 years old. *Am - j- orthopsychiatry*. 69 (1). 1999 jan. PP 49 – 60.
19. Leea. J. M, & N. J. Bell, & W. Watson. (2006). **"Situating alcohol use and delinquency within developmental and societal context: The case of Korean youth."** *Journal of Adolescence*, In Press, corrected proof, available.
20. Lengua, LJ and etal. Emotionality and self – regulation threat appraisal and coping in children of divorce. *De – psychopathol*. 11 (1). 1999 winter. PP 15 – 37.
21. Lin, N.(1974). **Foundation of Social Research**, New York: MC Grew. Hill.
22. Michael RP. Zunpe D (1983) **Sexual violence in the united states and the role of season** *American Journal of psychiatry*. 140 (7). 883 – 6.

23. Ozorak, E. W. (1986). "The Development of Religious Beliefs and Commitment in Adolescence". **The Annual Convention of The American Psychological Association**.
24. Ryan. J. P. & M. F. Testa. (2005). "**Child maltreatment and juvenile delinquency: investigating the role of placement and placement instability**". Children and youth Services Review, Vol. 27, PP. 227-249.
25. sadock BJ-Sadock VA (2003); synopsis of psychiatry. Behavioral sciences/ clinical psychiatry, ninth edition, lippincott Williams & wilkins, 150- 58.
26. Stones, C. H. & Joseph. L. P.(1989). "Attitudes Toward Love Among Xhosa University Students in South Africa". **Journal of Society Psychology**. Vol. 129, pp. 4-16.
27. Thomas, Sandro, P and etal. "Adolescent stress and coping: A longitudinal study". Research in Nursing and Health. 15 (3). 1992 Jun. PP 202- 215.
28. Turner, Raiph and Killian, lewis(1987) **Collective Behaviour**. UK Englewood Cliffs.

